

Havaintoja adessiivin käytöstä

Nykyisessä kirjasuomessa viljellään yleisesti adessiivia sellaisissa yhteyksissä, jotka kieliopellemme ovat tuntemattomia ja joita tarkkaavainen kielikorvakin monesti vieroksuu. Etenkin erilaisissa asiallisisältöisissä teksteissä näkee väliin niin tiuhassa ja niin erikoisia adessiiviesiintymiä, että on aihetta puhua suorastaan adessiivimuodista: tästä kaasuksesta on näköjään kehityksessä eräänlainen epämääräinen yleissija, jonka funktioiden määrittely on hankalaa ja esiintymien ryhmittely monesti tulkinnanvaraista. Kysymys ansaitsee mielestäni huomiota toisaalta kielenviljelyn kannalta, mutta toisaalta myös deskriptiivisen kielioppimme täydentämisen vuoksi. On näet olemassa eräitä tuskin epäkelvoiksi katsottavia melko yleisiäkin adessiivinkäyttötapoja, joita tähänastisissa kielioppimme kuvauksissa on käsitelty vain sivumennen tai ei lainkaan.

I

Ensinnä otettakoon puheeksi joukko sellaisia adessiivitapauksia, jotka näyttävät olevan ominaisia eritoten kirjoitetulle kielelle tai siitä vaikutteita saaneelle koulunkäyneiden puhekielille.

1. a) Adessiivi ilmaisee elollista oliota, oliolajia tai -ryhmää, jossa jokin tauti, vika, ominaisuus tms. esiintyy:

Jo *puolivuoti-aalla lapsella* saattaa ilmetä verenvähyttä eli anemiam (US 25. 1. 1961). *Imeväisillä* esiintyvä anemia voi myös johtua kilpirauhasen alitoiminnasta (ib.). Kuumetta ei juuri esiinny paitsi *lapsilla*, jotka muutoinkin kärsivät nuhasta enemmän kuin aikuiset (SKL 4/1960 s. 27). Nenänielun angiofibroma on harvinainen nenänielun kasvannainen, joka esiintyy *pojilla* ja *nuorukaisilla* 9—25 vuoden iässä (US 25. 1. 1959). Ruumiillista työtä *tekevillä keski-ikäisillä miehillä* esiintyy vähemmän sepelvaltimosairauksia kuin istumatyötä *tekevillä* (SKL 40/1960 s. 16). Syynä siihen, että *eräillä yksilöillä, heimoilla* tai *kansoilla* ei esiinny ollenkaan tai esiintyy vain vähän kariesta, voi olla se, etteivät he ole saaneet tartuntaa (US 28. 9. 1963). Yhtäkkiä *hänellä* alkoi esiintyä muistihäiriöitä ja tasapainon horjumista (US:n viikkolehti 3/1963). *Syysrypsillä* esiintynyt runsaasti rapsikuoriaisia (ots. US 26. 5. 1960). Jo tähän mennessä on *viljakasveilla* esiintyvistä tähkäidännästä johtuen esiintynyt huomattavia laatumenetyksiä (US 5. 9. 1960). — — niitä vastaavat piirteet tavataan ihmisenmuotoisten apinoiden *sikiöillä* (Kustaa Vilkuna, Suom. Suomi 1962 s. 14). Samaa avuttomuutta huomasiin *muillakin uusilla miehillä* (Kirkko ja Kaupunki 2/1961). Gottlund tulee joka tapauksessa ilmaisemaan ne tyyppiominaisuudet, jotka

vaeltavat kerääjät sittemmin näkivät tai olivat näkevinään »metsien kätöksä, korpjen povessa» *kohtaamillaan runonlaulajilla* (Martti Haavio, *Oma Maa*³ 9 s. 159). Tällä hetkellä Aberystwythin kasvitieteellisellä laitoksella jatketaan kokeiluja ja yritetään löytää muita kasveja, *joilla* voi esiintyä hankittujen ominaisuuksien periytymistä (US 22. 5. 1959). Hyvän- ja pahanlaatuisia kasvaimia todettiin *kahdeksalla* niistä kuudestatoista sädetetystä eläimestä, jotka olivat elossa vuoden kuluttua (US 11. 12. 1960). Luuydintutkimuksessa todettiin *kaikilla matoanemiaopotilaila* selvästi häiriytynyt punasolujen kypsyminen (US 4. 3. 1962). Em. Skuncke on maininnut ruotsalaisten pitävän tautia tavallisimpana *hirvilehmällä* vaikka yksityisiä tapauksia on todettu myöskin *uroksilla* (Suomen metsästys 6/1961 s. 23). Tavallisista teuraseläimistä vain *sioilla* tavataan trikiinejä. — — Trikiinejä on meidänkin maassamme todettu lisäksi *monilla lihansyöjillä* kuten *karhuilla, jääkarhuilla, punaketuilla ja kissoilla* (US 6. 1. 1961).

Useimmissa tämän ryhmän esimerkeissä olisi mahdollista korvata adessiivi inessiivillä. Samoissa teksteissä, joista esitetyt poiminnot ovat peräisin, onkin joskus vastaavanlaisia tapauksia, joissa on käytetty inessiiviä. Esim.: Vasta v. 1954 todettiin näitä loisia ensimmäisen kerran *kotimaisessa siassa*. Trikiinejä on tähän mennessä todettu kaikkiaan *kuudessatoista kotimaisessa siassa* (US 6. 1. 1961). Enimmissä yhteyksissä inessiivi kuulostanee luontevammalta kuin adessiivi.

Kuten esimerkeistä näkyy, en ole ottanut mukaan sellaisia lauseita, joissa predikaattina on *olla*-verbi, siis tyyppiä *Pojalla on tulirokko ~ kuumetta*.¹ Sentapaiset lauseet eroavat tässä käsitellyistä periaatteessa jokseenkin selvästi, sikäli että niissä tajutaan adessiivi loogiseksi subjektiksi, kun taas tarkasteltavanamme olevissa lauseissa adessiivi tunnetaan lokaalisemmaksi, muutamissa tapauksissa arvatenkin myös varsin abstraktisti johonkin ryhmään viittaavaksi.

b) Adessiivi ilmaisee elollista oliota (joskus oliolajia tai -ryhmää), jonka psykofyysisessä olemuksessa tapahtuu jotakin, ilmenee joitakin tuntemuksia, jotakin on määrääsennossa, -tilassa, -suhteessa, perustuu johonkin tms.:

Mielenkiintoinen havainto on, että *tokseemisella äidillä* suonen tiheys kiihtyy saunassa paljon vähemmän kuin *normaalivaskailla* (US 12. 3. 1961). Mikrobiologisesti määritetty seerumin B₁₂-vitamiinipitoisuus oli alentunut miltei *kaikilla matoanemiaopotilaila* ja *puolella* madonkantajista. — — *Näillä kaikilla* oli myös valkosolujen kypsyminen selvästi häiriytynyt (US 4. 3. 1962). — — *toisilla* ei pää kestäkään, vaan siellä

¹ Tällaisen adessiivinkäytön on, kuten tunnettua, otaksuttu perustuvan vieraaseen vaikutukseen, ja adessiivin tilalle on suositettu — viime aikoina yhä laimeammin — inessiiviä (vrt. esim. Tunkelo, *Vir.* 1913 s. 137; Saarimaa, Huonoa ja hyvää suomea 103, *Kielenopas*³ 223—). Yllättävää on, että yleensä sangen vapaamielinen Kettunen oikaisee Suomen kieliopissaan²: *Minulla* (mieluummin: *minussa*) *on yskää ja nuhaa* (§ 288). Teoksessaan *Hyvää vapaata suomea*² Kettunen Saarimaata kritikoiden kuitenkin sanoo inessiivin ja adessiivin olevan »yhtä hyviä ja yhtä suomalaisia» (§ 134). Adessiivin hylkimiseen on tuskin aihetta. Paitsi että se on aivan yleinen, se liittyy luontevasti eräisiin muihin, ilmeisen kotoperäisiin käytötapoihin (*Hänellä on vatsanpuruja. Minulla on selkä kipeänä. Pojalla on polvi turvoksissa* jne.).

ne langanohuet verisuonet ratkeilevat ja paha veri pääsee valtoimena kohisemaan aivo-ontelossa (Veikko Huovinen, Konstan Pylkkerö 24). *Sinulla* rupeaa vaan enempi palkeet pihisemään [nim. hengitys pakkasessa] (Paavo Rintala, Mummoni ja Mannerheim 191). Kyllä luonto *lapsella* viimein vahvistuupi (Jaakko Juteini, Tarkiainen — Brummer, Poimintoja vanhemmasta suomalaisesta kirjallisuudesta⁵ 93). On kokeuksia siitä, ettei siirtyminen ihmelapsivuosista murrosikään läheskään aina tapahdu tasaisesti. Päinvastoin *monella* tapahtuu rauhoittumista, väsähtämistä (Yrjö Suomalainen, US 11. 1. 1963). Kivistäkö *sinulla* peätä? (Kalle Päätalo, Koillismaa 358). *Koiralla* kutitti korvia ja suupieliä ja mitähän kaikkea lie kutittanutkin (Veikko Huovinen, Kylän koirat 79). — — varsinkin äiti oli varmasti vakuutettu, että *Katrilla* kävi aavistuksia (Teuvo Pakkala, Lapsia 239). Olisi sentään luullut kotipuoli-ikävän panevan hiukan vastaan tämmöisiä hommia. Etenkin *vanhalla emännällä* . . . (Johannes Linnankoski, Pakolaiset¹⁷ 46). Androgeeniset aineet — — koiraspuolisuuden hormoneja, joita muodostuu siittäörauhasissa (testosteroni) ja ainakin *nisäkkäillä* myös molempien sukupuolien lisämunaaisissa (Otavan Iso Tietosanak. 1 p. 500). Lapsella ei aina ole suotuisia edellytyksiä kasvaa yksilöksi, *jolla* tieto, tunne ja tahto voisivat sopusuhtaisesti kehittyä (Kirkko ja Kaupunki 2/1961). Leuka — — teki *hänellä* melkein suorakulmaisen mutkan (Veikko Huovinen, Havukka-ahon ajattelijä 96). *Näillä* [nim. suulakihalkio-] *potilailla* ilmavirta tavallisesti kulkee äännettäessä nenän kautta, vaikka sen pitäisi kulkea suun kautta (SKL 14/1961 s. 21). *Eräillä* pikkulepakoiden suvun *jäsenillä*, *ns. rinolofideilla*, avautuu henkitorveen kolme resonanssikammiota. — — *Rinolofideilla* korvat liikkuvat toisistaan riippumatta (SKL 40/1963 s. 7). Erityisesti yritetään löytää kasvi, *jolla* jokin hankittu laadullinen ominaisuus periytyisi (US 22. 5. 1959). *Ihmisellä* periytyy esim. t a i p u m u s matematiikkaan, kielen oppimiseen jne., mutta esim. o p i t t u kieli ei periydy (Metsästyys ja Kalastus 1959 s. 370). Päinvastoin kuin *sepelsopulilla* näyttää *metsäjäniksellä* lumipuvun saaminen kytkeytyvän perintötekijöihin, joiden täytyy muuttua mutaatioiden kautta (Kalevi Raitasuo, ib. 1961 s. 61). Hän käyttää yksinkertaisesti suggestiota ja on voinut todeta, että useimmissa tapauksissa saadaan sen avulla änkytys katoamaan henkilöiltä, *joilla* puhevika johtuu hermostollisista syistä (US 30. 12. 1961).

Samaan tapaan adessiivia viljellään myös kansankielessä — ilmeisesti kuitenkin melko harvoin ja nimenomaan itämurteissa.² Esim.: ampiaisen pistos ajettu aika pahastkii viel *toisiil*; *lapsilkü* ko napa kierty — eihä se kiertyynt mut silviisii sanottii voa; *miul* pakotti hampait (Sak, Ismo Karvinen 1960). sit mie taisi olla jo humallassakī. *miul* rupes tavo^tuittamā hiuka äntäi (Vuor, Kettunen, SM I 266). ja sitten üks pehtuoim poeka ol ja *sillä* kuh hüvim miel teki sitä [jänistä] nim minä annoñ sitten sen sillej ja — — (Ilo, ib. 191). sattu kettu näkemän, ja *sillä* rupesi tekemäm mieli nitä kaloja (Pal, ib. 206). Kun ozrad ogahal ovat, sillo *hänel* (käellä) männö oas kulkkü (Soikkola, Nirvi, Vir. 1962 s. 402). Itäkarjalaismurteista voidaan mainita

² Adessiivia tavallisempi on dativigenetiivi sentyyppisissä lauseissa kuin *Minun pakottaa hammasta*.

seuraavanlaisia esimerkkejä: jogo *sinua* himoittau miehel? (Säämäjärvi, Leskinen, KKN II 48). Kun kipeyty *lapsella* leuka nin sanottih jotta tulelleñnin on (Vuokkiniemi, Virtaranta, Vienan kansa muistelee 119). Mie muiššav vielä kum pienenä hampahie kivišti, *moamolla* (samoin, s. 127). Vepsässäkin sanotaan: *vanhil'* kibištap püved i kezrujžed 'vanhoilla särkee polvia ja nilkkoja' (Kettunen, SUST 86 s. 331), ja pohjoisviolaisesta Äksin murteesta on merkitty: *tütrèl* valuttavað käèð ja selg (Pajusalu, Keel ja Kirj. 1958 s. 255).

Samaan yhteyteen voitaneen liittää seuraavanlaiset puhekielessä aivan yleiset tapaukset: Eikö *sinulla* leikkaa [= etkö ymmärrä, oivalla]? (NS s.v. *leikata* III. 5). Ja nyt leikkasi *johtajallakin*, että — — («Porokka», US:n viikkol. 29/1961). — — se kun ei *kaiquilla* lanttu leikkaa (Veikko Huovinen, Konstan Pylkkerö 22). *Jklla* sytyttää hitaasti (NS s.v. *sytyttää* 2). Silloin sai perheenpää idean. *Hänellä* sytytti! (Kotiliesi 1962 s. 356).

c) Adessiivi ilmaisee oliota, oliolajia tai -ryhmää, jonka olemuksessa aiheutetaan tai syntyy jokin muutos, reaktio tms.:

Ero peitatus ja peittaamattoman välillä osoittaa, että peittäminen on kohottanut itävyyttä erityisesti *syysviljoilla* sekä *kevätehnällä* (US 18. 10. 1962). Sikiön sydänäännessä saunominen aiheutti hälyttäviä muutoksia suhteellisen usein, erityisesti raskaudenaikaista munuaistautia *sairastavilla* ja samalla *aneemisilla äideillä* (US 12. 3. 1961). Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, voidaanko *rotilla* 200 r:n röntgensädeannoksella koko keholle annettuna järkyttää solujen uusiutumisen kontrollia, joka yleensä on hyvin stabiili (US 11. 12. 1960). Mikäli myös *ihmisellä* hammaskarieksen aiheuttaa yksi ainoa mikrobikanta — — (US 28. 9. 1963). *Lapsilla* kadehtiminen aiheutti röyhtäyttämistä, niin että syönnöstä tuli pullahtelemalla ulos suusta (Toivo Vuorela, Paha silmä 20). Esillä olevassa työssä on tutkittu erikoisesti vaikeimmanasteisia nilkan murtumia. Nämä ovat suurelta osaltaan, etenkin *naisilla* aiheutuneet kaatumisesta (US 7. 6. 1962). Vanhan polven karjalaiset ovat säilyttäneet murteensa melko hyvin, mutta *nuoremmilla* se on jo pahasti paikkakunnallistunut, ja lapset melskaavat selvää synnyinpaikan murretta («Karuvainion Esa», SKL 36/1961 s. 33). — Tähän yhteyteen liittäisin myös seuraavan tapauksen: Silloinkin kun henkilökohtainen liikanimi oli käytössä etunimen luontoisena, se saattoi *pojalla* muodostua sukunimeksi (Arvo M. Soininen, Pohjois-Savon asuttaminen keski- ja uuden ajan vaihteessa 121).³

Tähän c-ryhmään luetut tapaukset liittyvät itse asiassa läheisesti kohdassa 2 esitettyihin. Koska ne kuitenkin toisaalta kiinteästi nivoutuvat myös edellä ryhminä 1 a) ja b) käsiteltyihin ilmaisutapoihin, tuntuu niiden esittäminen omana alaryhmänään aiheelliselta. (Ks. kohdan 2 lopussa olevaa kommenttia.)

³ Penttilän suuressa kieliopissa (s. 416) mainitaan tähän ryhmään kuuluva sananlasku: Muuttuu mieli *miehilläkin*. Penttilä rinnastaa sen kuitenkin sellaisiin keskenäänkin sangen erilaisiin tapauksiin kuin Hän on *sepällä*; *Agricolalla* ja *Kollaniuksella* esiintyy sana peiksoa 'peittää'.

2. Adessiivi ilmaisee ryhmää, lajia tm. (harvemmin yksilöä), jota koskevia, usein numerollisia tai muuten jotakin määrää ilmaisevia tietoja mainitaan. — Yleiskatsauksellisuuden vuoksi esitän tapaukset kolmena ryhmänä.

a) Adessiivi liittyy predikaattina olevaan *olla*-verbiin:

— — mättilitrassa on mätimunua esim. *lohella* noin 4.000 kpl, *järvitaimenella* 5.000 kpl, *merisiialla* 40.000, *hauella* 60.000, *muikulla* 80—100.000 kpl ja *kuhalla* 100—120.000 kpl (US 31. 3. 1960). *Naalillahan* on kaksi värimuotoa kuten *muutamilla muillakin arktisilla eläinlajeilla* (Kalevi Raitasuo, Mets. ja Kal. 1961 s. 61). Valkoisen italialaisen rehunkulutus munakiloa kohti on vain 3,5 kg, *Sussexilla* 4,0 kg, *New Hampshirellä* 4,2 kg (US 29. 12. 1960). — — upseeriylioppilaista 85 % kannatti vastarintaan ryhtymistä, kun vastaava prosenttiluku *aliupseeri- ja miehistöylioppilailta* oli vain 50 % (Suom. Suomi 1960 s. 318). Matkan pituuteen nähden suosituin [hiihto]matka on *naisilla* ollut 35—44 km ja *miehillä* 40—44 km ja 70—74 km (US, päivämäärä jäänyt merkitsemättä). Maaseudulla yleisin naimaikä on *tytöillä* 16 v., *pojilla* 20 v. (Kirkko ja Kaupunki 7/1961). Kailan mukaan murha näyttää olevan yleisempi *21—22-vuotiailla* kuin *muilla*; muut väkivaltarikokset ovat yleisimpiä *24-vuotiailla* (SKL 19/1961 s. 19). Kun jokaisen äänisäyksen kesto *rinolofideilla* on 40—100 millisekuntia, on se *eräillä toisilla pikkulepakoilla* (Vespertilionidae) vain 0,25 millisekuntia (SKL 40/1963 s. 7). Mainittuna 10-vuotiskautena kokonaistuonti oli *kevätiljoilla* n. 60, *timoteilla* 2,9 ja *puna-apilalla* 1,9 milj. kg yhteensä (US 10. 11. 1960). *Kuivilla hedelmillä* vastaava vero on vain 6—13 % (US 19. 5. 1963). Nykyinen valmistus- ja tuontivero on *henkilöautoilla* 20 prosenttia cif-hinnasta (US 13. 6. 1962). *Upseereilla* harjoitusaika on 2,5 viikkoa, *alipäällystöllä* 2 viikkoa ja *miehistöllä* 9 vuorokautta (US 17. 3. 1962). Maataloushallituksessa keskiviikkona valmistuneen kesän ensimmäisen satoarvion mukaan ovat syysvehnän, rukiin ja rypsin satotoiveet yleensä tyydyttävät, *rukiilla* jopa hyvät (Savon Sanomat 28. 6. 1962). Erikaisen yleinen se [hihnamadon toukka] on *lahnalla* (Mets. ja Kal. 1959 s. 447). Aivan samalla tavalla kuin hyvien ja katovuosien alinomainen vaihtelu on levinnyt yli koko pohjoisen riista-alueen, sitä on todettavissa myös *useimmilla* tämän alueen *riistalajeilla*. Niinpä se on erittäin tunnettua esim. *metsätinmuilla, jäniksillä, piisamilla, oravalla ja petoeläimillä* (Lauri Silvonon, Oma Maa 4 s. 172). Kottaraiset eivät nekään ole vielä yleistyneet, vaan lukumäärä on vähäinen, kuten *uuttukyyhykhilläkin* (US. 29. 3. 1960). Ahvensaaliin jakaantuminen meri- ja sisävesialueiden kesken on suunnilleen samanlainen kuin *hauellakin* (Mets. ja Kal. 1961 s. 308). Varsinkin *kilohaililla* nämä luontaiset runsaudenvaihtelut — — ovat niin suuret, että — — (Erkki Halme Oma Maa 5 s. 166).

b) Adessiivi liittyy johonkin muuhun predikaattiverbiin:

Valkuaisainepitoisuus vaihtelee eri *kalalajeillamme* 14—22 %:n välillä (Erkki Halme, Oma Maa 5 s. 175). Ominaiskoko vaihtelee eri *kalalajeilla* verraten suurissa rajoissa (Seppo Hurme, Mets. ja Kal. 1961 s. 49). Laajemmassa merkityksessä soidin esiintyy *kaikilla linnuilla* (NS s.v. *soidin*). *Potilailta*, jotka ovat ohittaneet reproduktiivisen ikänsä, geneettisten vaurioiden problemaa ei esiinny (Kalevi Kettunen, Suo-

men lääkirilehti 1960 s. 1246). *talvimuna* — Biol. *useilla selkärangattomilla* (vars. *vesieläimillä*) kylmän tai kuivan vuodenajan tullen esiintyviä vahvakuorisia munia, jotka säilyttävät lajin epäsuotuisan ajan yli ja kehittyäkseen vaativat hedelmöitystä (NS). Yli 20 %:lla näytteilleasettajista kustannukset nousivat yli miljoonan markan (Savon Sanomat 14. 7. 1962). Naimisissa olevien naisten lukumääräisesti suurimman ikäryhmän muodostavat 35—39-vuotiaat. *Miehillä* vastaavan ryhmän muodostavat 30—34-vuotiaat (SKL 40/1963 s. 23). *Muutamilla liitoilla* muodostivat suuret kansainväliset kilpailut, kuten esimerkiksi maaottelut, varsin huomattavan tulolähteen (Paul Sirmeikkö, Oma Maa 2 s. 381). *Metsälinnuilla* ja mahdollisesti myös *metsäjäniksellä* hyvien ja katovuosien vaihtelu näyttää perustuvan ratkaisevalla tavalla varhaiskevään ilmastoon (Lauri Siivonen, ib. 4 s. 173). — — [jalostusohjelma] rakentuu *kaikilla jalostusyhdistyksillä* samalle perustalle (Viljo Vainikainen, ib. 2 s. 323). *Poroillakin* sattuu silloin tällöin vasakatoja, mutta ei näin katastrofaalisia miltä tilanne nyt hirvien osalta näyttää (Mets. ja Kal. 1960 s. 476). *Taimenella* esim. muuttuu lämpötilan vaikutuksesta jälkeläisten selkänikamien luku (ib. 1959 s. 426). Esimerkiksi sydänfilmissä näkyy ruumiillisen työn *tekijöillä* vähemmän muutoksia kuin *istumatyöläisillä* (SKL 40/1960 s. 16). Kuten *rajajääkkäreillä*, katkaisee emännänkin työviikon vapaapäivä (US 25. 10. 1961). Tunturilaisten *tokkaporilla* ja muuallakin *pikku hirvailla* se [kiima-aika] alkaa ja päättyy vähän myöhemmin (T. I. Itkonen, Suomen lappalaiset I 78 —). Se on sitten somaa, että se *toisilla* jo pikkupoikina alkaa se levottomuus (Veikko Huovinen, Konstan Pylkkerö 25). Lauri Pihkala on kertonut, miten *hänellä* pääsi alulle tämän asian [urheilun] harjoittaminen ja opiskelu (Paavo Rintala, SKL 1/1963 s. 16). Sukselaisen hallitus vietti 1-vuotis-syntymäpäiväänsä eilen ilman mitään virallisia tai edes epävirallisia juhlamenoja tavallisena työpäivänä, joka *ministereillä* alkoi työpöytien ääressä aamulla ja jatkui — — (US 14. 1. 1960). Alipäällystöön *kuuluvilla* harjoitus alkaa 23. 3. ja miehistön osalta 27. 3. (US 17. 3. 1962).

c) Adessiivi liittyy nominiin (tai nominin veroiseen verbimuotoon):

Jos otetaan huomioon arkipyhäkorvaukset — — saadaan ansiotason nousuksi *miehillä* 8,8% ja *naisilla* 8,1 % (Teollisuuslehti, lainaus US:ssa 27. 8. 1961). Keisari-leikkausta on kuitenkin käytettävä sokeritautia sairastavien äitien osalta paljon runsaammin kuin yleensä, mutta sen laajennettu käyttö ei yksin pysty alentamaan lasten suurta kuolleisuutta *sokeritautisilla* (US 17. 11. 1959). Myrkytysten lukumäärä *lapsilla* osoittaa jatkuvasti kasvua (US 1959, päivämäärä jäänyt merkitsemättä). Hyvin tavallinen vaiva *lapsilla* ovat variksen saappaat (Pertti Virtaranta, Tverin karjalaisten entistä elämää 204). — — tutkimukseni käsittää C-vitamiinin siirtymistä istukan läpi äidistä sikiöön *ihmisellä* ja *marsulla* (US 25. 1. 1959). Psykkinen kyllästyminen *kouluikäisillä* erilaisissa taukotilanteissa (Pauli Kallion 1961 ilmestyneen väitöskirjan nimi).

Kuten näkyy, on myös ryhmässä 2 runsaasti (jopa suurin osa) elollisia olioita tarkoittavia tapauksia. Ryhmien 1 ja 2 välillä on kuitenkin enimmäkseen selvä ero: edelliseen kuuluvissa lauseissa ilmaistaan jokin kyseisten olioiden elollista substanssia

koskeva toteamus, jälkimmäiseen luettavissa on kysymys jonkin abstraktin (usein tilastollisen) tosiasian ilmoittamisesta. Havainnollisina tyyppiesimerkkipareina mainittakoon seuraavat: *Lapsella* ($\sim$ *lapsilla*) esiintyy kuumetta — *Soidin* esiintyy kaikilla linnuilla; *Koiralla* kutittaa korvia — *Poroillakin* sattuua vasakatoja. — Omistus- tms. suhdetta ilmaisevasta adessiivista kyseiset tapaukset myös eroavat olennaisesti; vrt. esim. *Hevosella* on kaksi varsaa — *Naalilla* on kaksi värimuotoa (merkitsee: Naaleja on kahta värimuotoa).

3. a) Henkilönnimen adessiivi ilmaisee jonkin kieliseikan, tyylipiirteen, motiivin tms. esiintymistä (kehitystä tm.) kyseisen kirjoittajan tekstissä, puhujan suullisessa esityksessä, taidemaalarin tuotannossa tms.

Esimerkkejä kielentutkimuksen alalta: *Jännekselläkin* esiintyy tällainen loppuheitto yhden kerran vanhassa runomitassa (Kaarlo Nieminen, Suomal. taiderunouden kielestä 23). Jo *Ljungolla* tämä [g-merkinnän valtaan tulo] on todettavissa. Tosin *Hemmingillä* gh tuntuu vielä olevan vallitseva niissä tapauksissa, joissa hän ylipäänsä puheenaolevan äänne merkitsee (Rapola, SKH I 87). *Agricolalla* tavataan sellaisia, funktioltaan aivan tavallisia infinitiivejä kuin *ruocoelman* — — (Hakulinen, SKRK I 172). Koska kutakin kieltä tulee katsoa sen omalta kannalta, ovat kieltä *osaamattomilla vieraskielisillä* tavattavat poikkeavat analogiamuodostukset ja ääntämistavat aina vääriksi katsottavat (Setälä, Kielentutkimus ja oikeakielisyys 118). En ole puhunut *i*-loppuisten diftongien edustuksesta savolaismurteissa, vaan yleiskieltä *puhuvilla savolaisilla* esiintyvistä näiden diftongien virheellisestä ääntämisestä (Saari-maa, Vir. 1931 s. 133). Murre kuuluu vanhastaan *l*-alueeseen, mutta ainakin *tällä kertojalla* on jotenkin säännöllisesti *r t*:n heikkoasteisena vastineena (Ruoppila—Soutkari, SML 170).

Joskus tätä yleistä ilmaisutapaa näkee yhteyksissä, joissa odottaisi ablatiivivia: Ja kun me kerran sanomme esim. suurinta, suurimpaan — suurin (ei suurimpi, jommoista kyllä kuulee *lapsilla* — — (Kettunen, Vir. 1909 s. 116). En kuullut sitä [liudennusta] *yhdelläkään kielenoppaallani*, joten olen jättänyt sen merkitsemättä (suomen kielen opiskelijan opintokirjoitelmasta 1961).

Esimerkkejä kirjallisuuden tutkimuksen ja kritiikin alalta: Kieli on *hänellä* [Antti Rädylä] sujuva, selvä, runollinen ja ylipäänsä puhdas (Julius Krohn, Suom. kirj. vaiheet 409). Mutta muuten viimeksimainitun [Ivalon] kertomuksissa vallitsee realistinen arkipäivä, kuten esim. *Strindbergillä* (V. Tarkiainen, Suom. kirj. hist. 237). Rehevä, väliin groteski huumori on *Seppäsellä* muotoutunut omalaatuisiksi tyyliksi (Sulo Haltsonen, Vir. 1961 s. 409). Niin kuin hyvin tiedetään, *Kivellä* esiintyy sentään usein muulloinkin kanervakangas tai kanervainen nummi (Lauri Viljanen, Seulottua sanaa 44). Tästä [Sarkiasta] Kailas poikkeaa varsinkin siinä, että maailmankatsomuksellinen ja uskonnollinen kamppailu, mikä tuntuu *molemmilla* kaikilla aloilla, on *hänellä* kristillisemmin sävytyttyä (Kaarlo Marjanen, ib. 40). *Runoilijallamme* epätavallista tunnekuohua huomataan esikoisteoksen runoelmassa »Mustasukkaisuuden yö» (Lauri Viljanen, Oma Maa 2 s. 62). Länsimaisen runouden kulu-

tetuimmat ja aina tyhjentyvät myytit: Ikaros ja Daidalos, Orfeus ja Eurydike, Pygmalion, ovat »kantaisällä» *Ovidiuksella* tuoreita, havainnollisen realistisia kertomuksia, joissa tuntuu keskittyneen tarinankertojan ja myötälävän kuuntelijan läsnäolo (Mirjam Polkunen, US 20. 11. 1959). *Paloheimolla* on lapsi hakemassa äidin suojaa ja hellyyttä useammin ja näkyvämmiin kuin *muilla lapsikuvaajilla*. Erikoisesti *Sillanpäällä* suhde on päinvastainen (Kerttu Tanner, Sananjalka 3. s. 184).

Muita esimerkkejä: *Eräillä* vuosisadan keskivaiheen *säveltäjillä* tavataan suoraanaisia kansansävelmäin mukailujakin (Taneli Kuusisto, Oma Maa 7 s. 102). Ei ole ensinkään ihme, että teos, jossa uudenaikaiset virtaukset *säveltäjällä* varsinaisesti ensimmäisen kerran liittyivät suomalaiseen aiheeseen, herätti erikoista huomiota (Yrjö Suomalainen, US 30. 6. 1962). Nykyajan taidetta moititaan usein tyhjäksi, mutta ainakin *Sieväsellä* on sisällystä riittämiin (E. J. Vehmas, US 29. 9. 1963). Että *Tolinilla* [lausujatar] oli joitakin hyviä kohtia ja esitys yleensä parani loppua kohti, ei pystynyt pelastamaan kokonaisuutta (Mirjam Polkunen, US 7. 10. 1963). *Maggy Rouffilla* näkyy pusero pari senttiä jakun helman alta (ots. US 27. 1. 1962).

b) Adessiivi ilmaisee jonkin tavan, traditioon liittyvän piirteen tms. esiintymistä (kehitystä tm.) jonkin kansan, heimon, ryhmän tms. keskuudessa:

Morsiamen nostaminen ja kantaminen tavataan myöskin *muilla indogermaanisilla kansoilla*, kuten esim. *germaaneilla*; *roomalaisilla* tavattiin myöskin vuodalle laskeminen (U. T. Sirelius, Vir. 1897 s. 37). Aivan sama loitsu tavataan yleisenä *germanisilla kansoillakin*. *Saksalaisilla* se on esim. seuraavassa muodossa: — — (K. A. Franssila, Vir. 1900 s. 87). — — [kodan] muodot vielä tänä päivänä elävät eri *suomalais-ugrilaisilla kansoilla*: asumuksena (osittain väliaikaisena) *lappalaisilla*, *voguleilla* ja *ostjakeilla*, keittokotana *suomalaisilla*, riihenä *mordvalaisilla* ja metsästyskojuna *syryjäneillä* (E. N. Setälä, Suomen suku I 136). *Jokilappalaisillakin* esiintyy joikuja vähemmän kuin *tunturilaisilla* (T. I. Itkonen, Suomen lappalaiset II 562). Germaanit eivät suinkaan olleet oppineet valtiollista panttivankilaitosta roomalaisilta, vaan se oli *heillä* ja samoin *kelttiläisillä kansoilla* yhtä vanha kuin kuninkuus (Kustaa Vilkuna, Seulottua sanaa 184). Vaikka noita- ja seitalauluihin saattaa sisältyä manauksiakin, ei tunneta ainoatakaan sepitelmiä, jota voitaisiin laadultaan edes jossain määrin rinnastaa *suomalaisilla* niin yleisiin loitsuihin (Erkki Itkonen, Suomen kirjallisuus I 544). F. R. Lehmann mainitsee, että *polynesianalaisilla* tautitapauksen herättämä huomio ja myös sen hoidossa käytetyt menetelmät ovat alun alkaen aivan toisenlaatuiset, jos potilas ei ole tavallinen heimon jäsen vaan korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa oleva henkilö (Lauri Honko, Verba docent 604). — Tässäkin yhteydessä voidaan mainita esimerkki adessiivin käytöstä odotettavan ablatiivin asemesta: — — tietoja vastaavasta kehityksestä on myös *muilla kansoilla* (Marti Haavio, Vir. 1950 s. 88).

Tällainen adessiivi määrittää joskus myös substantiivia: — — hänen [Kai Donnerin] julkaisuihinsa kuuluu tutkielma primitiivisistä kulkuneuvoista *kamassi- ja ostjakkisamojedeilla* (C. A. Nordman, Oma Maa 5 s. 446). Kirjannimiä: Matti Varonen,

Vainajain palvelus *muinaisilla suomalaisilla*; A. O. Heikel, Rakennukset *Tscheremisillä, Mordvalaisilla, Virolaisilla ja Suomalaisilla*.

4. Seuraava esimerkkiryhmä sisältää kirjavan joukon tapauksia, joissa adessiivin funktio on perin epämääräinen ja hankalasti luonnehdittava. Voisi ehkä sanoa, että adessiivi niissä ilmaisee, minkä suhteen, minkä kysymyksessä ollen, minkä osalta jokin asia ilmoitetaan. Koska adessiivin käyttely kyseiseen tapaan on omiaan enemmän palvelemaan summittaista sanomisen tapaa suosivien kirjittajien mukavuudenrakkautta kuin kielenviljelyn selvyyspyrkimyksiä, esitän tämän ryhmän aineiston yhteydessä saman tien parannusehdotukseni.

Kuolleita jäniksiä on kuitenkin löydetty eräin paikoin jo kesällä, nimenomaan maan keski- ja itäosissa. Tämä saattaa, samoin kuin *metsälinnuillakin* [metsälintujenkin suhteen] olla merkki siitä, että jäniskannan väheneminen on edessä (Suomen metsästyksen 5/1960 s. 14). Sen sijaan *apilalla* [apilan suhteen, apilan puinnista] ovat kokemukset olleet paremmat edellyttäen, että olosuhteet leikkuupuintiin ovat olleet suotuisat (US 10. 11. 1960). On tosin jo päästy aika pitkälle selvitellessä, mitkä tekijät määräävät lisääntymisen onnistumisen *eräillä lajeilla* [mistä seikoista eräiden lajien lisääntymisen onnistuminen riippuu]. *Näillä*, esimerkiksi *metsälinnuilla*, voidaan jo kevään ja kesän sääsuhteiden perusteella muodostaa käsitys siitä, kuinka lisääntyminen luonnossa todennäköisesti on onnistunut [esim. metsälintujen lisääntymisen todennäköinen onnistuminen voidaan päätellä jo kevään ja kesän sääsuhteiden perusteella] (Jukka Koskimies, US 18. 8. 1961). *Koe-eläimillä* [koe-eläintutkimuksissa] on saatu kariesta aiheuttava mikrobi selville (US 28. 9. 1963). *Joillakin lajeilla* [joidenkin lajien] naaras hoitaa itse kaikki tehtävät, kunnes se on saanut jälkeläisikseen työmuurahaisia (US 21. 7. 1962). *Eläimillä* [eläinmaailmassa] puhuu jokainen saman lajin yksilö samaa kieltä (Mets. ja Kal. 1959 s. 370). Saatettiin havaita, että *eräillä kalalajeilla* voidaan ikä [eräisiin lajeihin kuuluvien kalojen, eräiden kalojen ikä voidaan] määrittää suomujen perusteella (T. H. Järvi, Oma Maa 4 s. 291). Hammaskariesta voidaan myös *ihmisellä* [myös ihmisen hammaskariesta voidaan] tehokkaasti vastustaa kahden muun alussa mainitun menetelmän avulla (US 28. 9. 1963). *Poroilla* nimittäin jalostustyö ei, kuten *muilla kotieläimillä* [porojen jalostus ei nimittäin, kuten muiden kotieläinten], ole yksilöllistä, koska porot kiiman aikana ovat vapaina eikä jälkeläisten isää näin ollen voida varmasti määrätä (Viljo Vainikainen, Oma Maa 2 s. 331). Sadetuksen aloittaminen *perunalla* [peruna(maa)n sadetuksen aloittaminen] voidaan lykätä siihen hetkeen, jolloin lehdet alkavat jäykistyä (US 7. 9. 1961). — — tuntuuhan sotaisuus ja väkivaltaisuus ikivanhojen kasvatuseriaatteiden mukaan hyväksyttävämmältä *pojilla* kuin *tyttöillä* [poikien kuin tyttöjen ominaisuutena] (SKL 19/1961 s. 19). *Fasaanilla* [fasaanikantaa elvytetessä] saadaan tuloksia myös intensiivisen talvihoidon ja istutusten avulla (Mets. ja Kal. 1960 s. 165). Lehden paperikulut riippuvat *tietyllä levikillä* tietenkin ensisijalla [levikin ollessa määräsuuruinen lehden paperikulut riippuvat tietenkin ensisijaisesti] sen sivumäärästä (US 19. 4. 1961). *Monipuolisella kalastolla* on [kalaston

monipuolisuudesta koituu) etuja myös kalavesien käytön ja pyynnin kannalta. (Mets. ja Kal. 1960 s. 452). Tässä kuten aina *Williamsilla* [Williamsia esitettäessä] tarvitaan ohjaajaa, jolla on hienoa atmosfääriin ja äärimmäisyysihmisten tajua (Katri Veltheim, US 14. 9. 1963). *Hätäpuhelimilla* [häätäpuhelimia käytettäessä] ei sen sijaan ilkeävaltaa esiinny [kuten nim. palokelloja käytettäessä] (US 15. 2. 1959). *Teerellä* [teeriä (metsästettäessä)] voimme ampua 1 1/2 lintua jokaista pesivää naarasta kohti (Suomen metsästys 4/1960 s. 12).

Erikseen mainittakoon adessiivin käyttämisestä ilmaisemaan ryhmää tai lajia, johon jokin tutkimus kohdistuu. Esim.: Kun kouluiässä *olevilla lapsilla* suoritetuissa tutkimuksissa on tiedusteltu, mitä ominaisuutta he eniten opettajissaan arvostavat, on oikeudenmukaisuus kärkipäässä (Perhepiiri 5/1959 s. 6). Tällainen adessiivi kuulostaa peräti epäluontevalta ja voi sitä paitsi johtaa lukijan ajatuksen harhaan; vrt. esim. »rotilla suoritettut syöpätutkimukset», missä adessiivilla on instrumentaalinen funktio. Edellä mainittu virke voisi kuulua: Kun kouluikäisiltä lapsilta on tutkimuksissa tiedusteltu — —. Lisäesimerkkejä: — — *yltioppilailla* suoritetuissa [ylioppilaita koskevilla] tutkimuksissa heidän on todettu aloittaneen alkoholinkäytön alkoholisteja varhemmin (US 26. 10. 1961). Koska varma ikämääritys on osoittautunut perustekijäksi kaikissa niissä syvälle luotaavissa kantatutkimuksissa, joita tähän saakka on tehty sekä *kaloilla* että *linnuilla* [sekä kaloista että linnuista], täytyy tämän uuden menetelmän tulla mahdollisimman pian käytäntöön myöskin Ruotsissa (Mets. ja Kal. 1960 s. 384 —). — — [apurahaa myönnetty] 300.000 mk psykosomaattisiin tutkimuksiin *lapsilla* [lapsia koskeviin p. t., p. lapsitutkimuksiin] (US 1. 5. 1960). Kirjan nimi: Aarre Tuompo, Kokeellis- ja sosiaalipsykologisia tutkimuksia *maalaisnuorisolla*. Teoksen saksankielisen referaatin otsikko Experimentell- und sozialpsychologische Untersuchungen bei der Landjugend viittaa selvästi siihen, miten tällainen adessiivin käyttö perustuu germaanisten kielten määräprepositioiden jäykkään mukailuun.

II

Ennen kuin ryhdymme selvittämään edellä käsiteltyjen adessiivinkäyttötapojen alkuperää, otettakoon puheeksi vielä muutamat harvinaisehkötkä adessiivitapaukset, jollaisia ei löydä vain kirjasuomesta, vaan myös kansankielestä tai kansanomaista sanomisen tapaa myötäilevästä kirjoitetusta kielestä.

1. Adessiivi odotettavan ablatiivin asemesta.

Knut Cannelin mainitsee (Tutkimus Kemin kielenmurteesta § 71, 2) seuraavat esimerkit, joissa adessiivi käsittääkseni on ablatiivin funktiossa (ablativus incommodi; Cannelinin mukaan adessiivi vastaa joissakin tapauksissa genetiiviä): kun *sillä* isä kuoli; löi *yhelä* sormet poikki; *mulla* jäi tänne lakki; jalkapa *mulla* puutu. Samankaltaisia adessiivitapauksia esittää myös Beronka Norjan suomalaismurteista (Syntaktiske iagttagelser § 77): (VesS) *Mulla* on isä kuollu. Mikä *sulla* on kavonu? *Sullako* ne vanthut jäit tänne? Mitä *sulla* puuttuu, viluu? — (Pors) *Pojala* on äiti

kuollu. *Erkilä* on hevoinen kadonu. *Faarila* on kuulo menny huonoksi. Mitä *sulla* vailluu? Porsangin murteesta Beronka huomauttaa: »Man kan ogsaa høre ablativ i dette tilfælde, men adessiv er det vanlige.»

Joskaan Beronkan käsitys ablatiivisijan yleisestä elinvoiman heikkoudesta Porsangin ja Vesisaaren murteessa (mt. § 78) ei pätene laajemmalti, on selvästi todettavissa, että eräät Pohjois-Suomen murteisiin tottuneet kirjailijat viljelevät adessiivia yhteyksissä, joihin normaalisti kuuluisi ablatiivi. Pajalan murretta noudatteleva William Snell kirjoittaa: *Tyhmilä polttajilla* meni [terva]hauta juuri tyhjään (Kamarihirtiltä 59). Ja niin se jäi *Iiskola* Sattajärhveen lähtö siksensä (mt. 87). Pohjois-Suomesta kotoisin olevien kaunokirjailijain teoksista voi poimia seuraavanlaisia adessiiviesiintymiä:

Kun *hänellä* sitte Katrin tähden kuohui eräs keitoksensa, niin hän tulistui (Teuvo Pakkala, Lapsia 229). *Minulla* se [kirves] lipsahti kiveen kun halkoja hakkasin, sanoi Elma (Kalle Päätalo, Koillismaa 399). Vaikka onkin äkkinäinen näissä hommissa, niin *sillä* käypi heti työ kuin työ (ib. 243). *Aapolla* oli pulpahtaa heti itku, siinä kadulla (Pakkala, mt. 114). Ville huomasi, että *jokaisella* meni suu umpeen (ib. 16). Sitten minä taas nukuin, ja kuulin, kun saarnamies lopetti puheen. Mutta *minulla* menivät taas silmät kiinni (Antti Hyry, Kotona 164). *Hänellä, vanhalla*, monet kovat urhoollisesti *kestäneellä miehellä* kostuivat silmät, kun hän sanoi, ettei hän enää päässyt näkemään kairojaan (A. E. Järvinen, Viimeisellä vedenjakajalla 139). *Isällä* oli kyllä vene kaatunut ja särkynyt Pahtakoskeen . . . (ib. 198).

Muut ablatiivia korvaavan adessiivin esiintymät, joita olen huomannut toisista murteista tai painetusta sanasta, tuntuvat jokseenkin tilapäisiltä (kaakkoismurteista tosin on suhteellisen monta tapausta): *Sil* männyöt jo hyvät huonot all [sairaana ulosteista] (Kauk, A. Pessi 1959). *Hänel* männööt ala kaik, hyvät huonot (VuoR, A. Ravantti 1959). Se on jo toki niin hourijossa että puhuu tulta moata taevasta, *sillä* männöö puurot ja vellit sekasi (Sot, M. Hyvönen 1961). *Meil* män niitä kahtakymmeneä kuutta verkkuo katsois melkei koko päivä (Käk, Ruoppila, Etelä-Karjalan murreopas 85). No kaikk ne nyt sattuutkii *siull* koht [kivet] (Sirelius, Lauseop. tutk. Jääsken ja Kirvun kielimurteesta § 118; S. mainitsee esimerkin »yksityisenä tapauksena» adessiivista ablatiivin tilalla). *miul* jäi taano uistin kii rissuu tai mihi lienee jäänt (Luu, Jussi Korhonen 1961). vuam *mulla* ei tullus sinä iltana kuitenkkäl lähetyks pihhän (Juuk, Kettunen, SM I 187). — Juhlassa istui etupenkillä kaksi kunnianarvoisaa professoria, *joilla* rusettinauha oli työntynyt esiin kauluksen alta (»Sipra», US 31. 1. 1963). — — kirjoituskone, joka ei *Teillä* koskaan kulu loppuun (ilm. SKL 48/1961 s. 53). Meidän *rahvaalla* on mennyt kirja-lukua oppiessa kolme sataa vuotta (August Ahlqvist, kirje Schultdt-Kilpiselle, siteerattu Sakari Kuusen teoksesta Wolmar Styrbjörn Schultdt-Kilpinen 229). *Kummallakin* sujui laulujen esitys ja liikunta hyvin (US 5. 1. 1962). Ensimmäisenä lähtee *pojilla* ensimmäinen alaetumaitohammas (odontologisesta väitöskirjasta, siteerattu Virittäjästä 1932 s. 330). Kurkunpäässä ovat kuten tunnettua useimmat äänielimet, mm. äänihuulet, jotka *tällaisilla potilailla* siis ovat poissa (SKL 14/1961 s. 21). Varsinkin *liikalihavilla* pyri-

tään rajoittamaan rasvan käyttöä ja korvaamaan välipalat neutraloivilla aineilla (SKL 36/1961 s. 21)

Adessiivin käyttöä ablatiivin (nimenomaan abl. incommodin) asemesta esiintyy muissakin itämerensuomalaisissa kielissä. E. Pajusalu mainitsee (Keel ja Kirj. 1958 s. 255) seuraavat esimerkit: (viron murteista) sellè kõimaga veттäv lehmà del pīma koà ä. *obuzel* sai varš otsa; *mavalamaattel lillevel* onè eյjèd ärà kuivnud; *üttlè vaèzèl mehekkezel kùle* är nänè; (vatjasta) *sesareana* kõli poika; (Valdain karjalasta) *susiedana* kuoli näini. Vepsässä tällainen adessiivi on aivan yleinen; ks. Kettunen, SUST 86 § 525. Samoin viljellään adessiivia viron kirjakeleessä; mainitsen esimerkeinä vain seuraavat poiminnot Julius Mägisten laatimasta Lätin Henrikin kronikan vironnoksesta: — — peksid nad *neil mõlemail* oma nuiadega pää ning selja puruku (s. 147). Pakane oli nimelt nõnda käre, et külm *paljudel meestel* kehaliikmed ära võttis, *mõnedel* nina, *teistel* käed, *kolmandail* jalad võttis (s. 186).

Ei liene kuitenkaan aihetta katsoa, että adessiivin käyttö suomen kielessä ablatiivin sijasta — jollaista eniten ilmenee pohjoissuomalaisissa murteissa — olisi geneettisesti yhdistettävissä esim. vastaavaan viron tai vepsän yleiseen ilmaisutapaan. Ablatiivi on suomessa vakiintunut kyseisenlaisiin yhteyksiin niin kiinteästi, että adessiivin käyttöä on vaikea pitää muuna kuin jokseenkin myöhäisenä ilmiönä. Ne painetusta sanasta peräisin olevat yleiskielen esimerkit, jotka edellä on mainittu, olisi itse asiassa mahdollista enimmäkseen sijoittaa ryhmään I 4, toisten oudoksuttavan epämääräisten adessiivitapausten joukkoon.

2. Adessiivi tavanomaisen allatiivin sijasta.

Näyttää siltä, kuin pohjoisissa murteissamme olisi jossakin määrin taipumusta adessiivin suosimiseen myös allatiivin eikä vain ablatiivin asemesta. Beronka huomauttaa, että Porsangin Lemmijoen alueella allatiivi on peräti kokonaan väistymässä adessiivin tieltä (mt. § 72). Cannelinkin mainitsee esimerkin »*Lassila* tullee nälkä» (§ 71, 1; adessiivin tilalle sopii tietysti datiivigenetiivikin). Pajalan murteen mukaista on epäilemättä tälläkin kohdin adessiivin viljely William Snellin teoksessa Kamaripirtiltä: Ja niin oli tullu kova tappelu *emänällä* ja *piiala* (s. 99). Sillon *Pekala* ja *papila* oli tullu lähtö ulos perävil kale (s. 75).

Samantlaisia esiintymiä olen tavannut pohjoispohjalaisen Pentti Haanpään ja kainuulaisen Veikko Huovisen teoksista: *Usealla* tuli ensi kerran mieleen ajatus — sekin sinä talvena hyvin tutuksi tuleva — että onkohan tämä sota kauankin tällaista (Haanpää, Korpisotaa² 24). Mutta Jussihan repi tuon paperin, kun *hänellä* tuli siitä ja muista seikoista alinomaa riitaa äidin kanssa . . . (sama, Jutut 205). Sehän on arvattava asia — — vaan se joskus pistää vihaksi . . . *meikäläisellä* (Huovinen, Konstan Pylkkerö 7). On sieltä [avaruudesta] tullut lähtö *kummemmillakin matkalisilla* . . . (ib. 56). Oululaislähtöinen Paavo Rintala kirjoittaa: Eihän *nullakaan* mene [viina] koskaan päähän (Sissiluutnantti 90).

Muista suomen murteista on esitettävissä vain muutama satunnaisemman tuntui-nen tapaus: on *meillä* tulluj joskus katiskaan kärke (Sääk, Leena Mattila 1961).

Miullaikkii se jo tulloo vähi ikkääkii (Kirvu, Sirelius mt. § 118; mainittu »yksityisenä tapauksena» adessiivin käytöstä allatiivin asemesta). sielä tul' *meillä* häistä pois lähtissä sellaine kova tappelu (Uuk, Kettunen, SM I 202).

Nykyaikaisesta lehtikielestä tapaa joskus seuraavanlaista adessiivin käyttöä: Poikkeuksena on vain kaikkein pohjoisin tyyppi, poro ja peura, jonka *naaraillatin* kasvaa sarvet (Mets. ja Kal. 1962 s. 399). Toisinaan varsinkin *pohjukaissuolihavapotilailla* kivut tulevat myöhemminkin ja herättävät keskiyölläkin ylvätsalla tuntuvaan polttoon (SKL 36/1961 s. 30). *Näillä opiskelijoilla* vapaata aikaa jää liian vähän (Kotiliesi 1962 s. 1604).

Tällaiset kirjjasuomen adessiivi-ilmaukset katsoisin oikeastaan voitavan lukea ryhmän I 4 piiriin: adessiivin käyttö allatiivin sijasta perustuu niissä muodiksi tulleeseen tarpeettoman väljään adessiivin suosintaan. Niillä tuskin on mitään yhteyttä ensinnä mainittuihin pohjoissuomalaisiin adessiivitapauksiin. Ilmeistä on myös, ettei suomen adessiivi pro allatiivi -tapausten ja viron ilmaustyyppin *naisel sündis tütar* (vrt. Pajusalu, mp. 255) välillä ole geneettistä sukulaisuutta.

3. Adessiivi datiiigenetiivin asemesta.

Tarkoitukseni ei ole puuttua yleiseen kahtalaisuuteen *Minulla on nälkä* ~ *Minun on nälkä* jne. Mainitsen vain muutamista sellaisista tapaamistani ilmauksista, joissa adessiivin käyttö tuntuu selvästi poikkeukselliselta:

Hänellä uni ei tullut silmään, hän odotti vain odoteltavaansa (Teuvo Pakkala, Lapsia 241; paitsi genetiivi kävisi tässä tietenkin myös allatiivi). Sillä *heillä* oli hauskaa leikkiä hevosta Hepo-Iikan kanssa, kun Hepo-Iikka oli niin mainio hevonen (ib. 199; voitaisiin ehkä selittää kontaminaatioksi: heillä oli hauskaa, kun ne leikkivät + heidän oli hauskaa leikkiä). Muttinen sanoo Topille: »Niin, hätäkös *sinulla* pässin kanssa päkätä . . . kun *sinulla* on niin kova pää» (Joel Lehtonen, VT² [Helsinki 1955] 370; tässäkin saattaa ajatella eri ilmaustapojen risteytymistä: hätäkös *sinulla* pässin kanssa päkätessäsi + hätäkös *sinun* pässin kanssa päkätä). Sanelman olisi mentävä tupaan, lasta katsomaan, Esterin avuksi. Kun *äidillä* on lehmät lypsettävä (ib. 366; kai kontaminaatio: äidillä on lehmät lypsettävänä + äidin on lehmät lypsettävä).

Näyttää siis siltä, että kyseiset adessiiviesiintymät selittyvät eräänlaisiksi tilapäis-lipsahduksiksi. On ehkä kuitenkin oireellista, että esimerkkejä on jälleen oululais-kirjailijan Teuvo Pakkalan tekstistä. Onko adessiivilla kenties taipumusta levittäytyä pohjoissuomalaisessa kielenkäytössä tähänkin suuntaan? Pari samantapaista murre-esimerkkiäkin on osunut silmäni: *meilä* on semmonen hurjan tapänen hevone, tamma. süksülä kun_ov vähä lunta, jülään_aikana, oh huono *oppimattomala ajäjala* ajjäs sitä (Tär, Kettunen, SM I 135). *Heikilä* kärpi vihaksi ko kläpit [H:n omat pojat] mänttäsik [= hakkasivat] kaikki naulat (Pello, Maija-Liisa Timperi 1961).

4. Seuraavaksi esitettäköön muutamia tapauksia, joissa johonkin muuhun kuin *olla*-verbiin liittyneellä adessiivilla on samantapainen merkitys kuin konstruktiossa *minulla on 'habeo'*:

Vieläks *Teill* mamma ellää? Keisar kysy, jott »vieläks *siull* isä ellää?» (molemmat Sirelius, mt. 86). Sirelius huomauttaa mp.: »Sen johdosta, että predikaatti yksin saattaa usein ilmaista samaa kuin adverbiaalilla varustettu olla verbi ja sitä siis voi käyttää näitten asemesta, tavataan omistavainen adessiivi usein muittenkin kuin olla verbin ohella.» Esimerkkejä hän mainitsee kyseisistä tapauksista kuitenkin vain edellä siteeratut kaksi, joissa predikaattina on *elää*. Yleiskielessäkin sentapainen lause kuin »Hänellä vielä isä elää» on käsittääkseen mahdollinen; ajatukseltaan se tarkoitiin vastaa tavallista tyyppiä edustavaa lausetta »Hänellä on vielä isä elossa». — 'Riittämistä' merkitseviin verbeihin liittyy usein adessiivimäärite: Ei niitä (nim. satuja) *yhellä miähellä* iän kaiken kestä (Urf, Kannisto, Lauseop. havaintoja läntisen etelä-Hämeen kielimurteesta 119). . . . herrat kuuluivat juoneen menn' yönä. . . — Joivat ja muita juottivat . . . — Siksipä sitä *niillä* nyt untakin kestä (Juhani Aho, KT I⁹ 284). Kyllä *hänellä* juttua piisaa (NS s.v. *piisata*). — Mutta sittenhän sitä leipää vasta luulisi riittävänsä. — Niin riittää, mutta *kenellä*, sanopas se! (Lauri Viita, Moreeni² 64). He olivat yhdessä paljon, koska *Vasililla* riitti vapaata aikaa (Veijo Meri, Irralliset 13). *Pikkuvelljellä* eivät saappaanvarret tahtoneet riittää puronilytyksiin (Mets. ja Kal. 1962 s. 450). — Myös *pysyä*-verbin ohella adessiivi on mahdollinen: Tila on pysynyt *suvulla* lähes 200 vuotta (NS s.v. *pysyä* II.1). Jalat eivät edes *koulunuorisolla* pysy kunnossa (Kotiliesi 1960 s. 1221).

Muita tapauksia: Rosina seisoo vasen käsi saavin korvassa, hevosenkengällä vahvistetussa, ja toisessa kädessä *hänellä* heiluu lepänoksa, joka lyö tuon tuostakin pehmeästi lehmää lautasille (Joel Lehtonen, VT 367). (Aivan samankaltainen on seur. vepsän esim.: Üks priha i tuli minunno i *hänellä* oružďž sāruidab käziš; Setälä—Kala, SUST 100 s. 137.) *Olgalla* hameen helmat hemsahatelivat niin sievästi! (Teuvo Pakkala, Lapsia 27; voitaneen tulkita merkitseväksi suunnilleen: Olgalla oli niin sievästi hemsahatelevat hameen helmat). *Valjastetulla porolla* se [vuottoraippa] kulkee jalkain välitse valjaisiin (Toivo Vuorela, Suomensukuiset kansat 61). — — kellot näyttivät vielä *joillakin* Amerikan aikaa, aamuyhdeksää (US 7. 11. 1963). Suolla surisee — | *yökehrääjällä* | rukki hurisee (Toivo Lyy, lainattu Rafael Koskimiehen teoksesta Elävä kansalliskirjallisuus III 221; merkitys kai jotakuinkin: yökehrääjällä on rukki surisemassa). — Neljä viimeistä esimerkkiä olisi yhtä mahdollista lukea myös ryhmään I 2. Tämänkaltaisten, suhteellisen harvinaisten tapausten pohjalta ei kyseisen, nykykielessä varsin yleisen ilmaustyyppin alkuperää kuitenkaan voida selittää.

5. Ulkopaikallissijoja käytetään yleisesti ilmaisemaan »jonkun perhettä ja huostaa tai osallisuutta jossakin», kuten Setälä asian määrittelee lauseopissaan (§ 60, II). Adessiivin käytöstä Setälä mainitsee kaksi tämänkertaisen tarkastelumme piiriin kuuluvaa esimerkkiä: Kävitkö eilen *Kalisella*? Tyttö palvelee *meillä*. Nämä lauseet sopivat hyvin myös Penttilän kieliopissa esitettyyn formulointiin: »Jos ad:n tarkoitteena on henkilö, sen avulla on yl. ilmaistu sama kuin gen:n ja *luona* postposition avulla ilmaistaan» (s. 416). Esimerkkejä Penttilä luettelee runsaammin, mutta kaikissa adessiivi on selvästi lokaalisessa merkityksessä, niin että adessiiviesiintymän

korvaaminen gen. + *luona* -konstruktioilla kävisi jotenkin päinsä (kaksi spesiaalita-pausta on mainittu ed. 3. alaviitteessä).

Adessiivi voi kuitenkin esiintyä myös epälokaalisemmissa yhteyksissä. Sirelius huomauttaa Jääsken ja Kirvun murteesta: »Muutamissa tämän laatuissa lauseissa — ja etenkin niissä, joissa predikaattina on liikettä ilmaiseva verbi — on adessiivi alkanut kadottaa paikallimerkitystään ja kielitunne ruvennut pitämään sitä subjektina. Esm. Yhtsuuraa *meill* käyvvää siin. Mist *teil* tullaa?» (mt. 86). Tällainen adessiivin viljely lienee jokseenkin harvinaista. Samantapainen konstruktio on kuitenkin puhekielen emfaattisessa ilmaustyyppissä *Silloin pojilla lähdettiin* (= Silloin pojat lähtivät). Murteistakin voidaan mainita pari esimerkkiä: *Näelä pojila* lähettii, sitä muutettii lapikasta toese eile hyvi vilemakkaa (Sul, Suomen kansan murrekirja II 19). *Akalla* mäntiin kimpsuneen kampsuneen (Kars, P. Viljanen 1961).

Yleistä on sitä vastoin monikollisten persoonapronominien käyttäminen adessiivissa (ja vastaavasti muissakin ulkopaikallissijoissa), kun puhutaan asianomaisen perheen tai talon toimista; vrt. NS *me* I. 2. a, *te* I. 2. a (*he* on käsitelty yhdessä *hän*-pronominin kanssa eikä vastaavaa, varmasti olemassa olevaa käyttöä ole noteerattu).⁴ Adessiivia ei aina voisi ajatella vaihdettavaksi gen. + *luona* -rakenteeseen. Vrt. esim.: Kaikkialla nukuttiin, sekä *meillä* että muissa taloissa (Aho, NS s.v. *me*). Joko *teillä* on tehty toukoja? (NS s.v. *te*). Predikaatti on tällaisissa tapauksissa yleensä niin sanoakseni toiminnallinen (ei *olla*, *käydä* tms.). Tämänkaltaisia esimerkkejä nykyisissä kieliopeissamme ei ole⁵ (Setälän *Tyttö palvelee meillä* kuulostaa jokseenkin samalta kuin *Tyttö on palveluksessa meillä*), niin että rohkenen huomauttaa semmoisten tapausten olemassaolosta, vaikka aineistoni onkin tältä kohdin valitettavan puutteellinen.

Sireliuksella on mm. seuraavat esimerkit: Kyll *meill* lehmä myyvvää. *Meill* eijj_{oo} ku yhe kert kynnetty ja muullo on ain kahiste kynnetty kesanto. *Meill* o otraakii jo niitetty. *Näill* jout tääll messäpelloss potatit aikasempaa (mt. 85). Muita esimerkkejä: — — *meil* ol lasettu issäi kans verkkoloi sin jäihe välillä (Käk, Ruoppila, Etelä-Karjalan murreopas 85). oihan nuo jo ojjii kaivanna, miten aikasil liej jo kaivettu *meilläät* tuolla takamailla (Ilo, Mirja Wegelius 1961). *meill*_{ov} viäty kaikki vanahak kiriak kokhin [kirjeet ullakolle] (YHär, Outi Tiitu 1962). joko *teillä* on oltu niityllä? (KalJ, Meeri Juola 1961; predikaattina on tosin *olla*-verbi, mutta adessiivi tuntuu varsin vähän lokaaliselta; merkitys on jokseenkin: Joko teidän väki on tehnyt heinää?). — Lauri Viidan tekstistä on peräisin seuraava virke: Niin, *teillähän* on tehty kellarikin! (Moreeni 280). Tässäkään ei juuri lokaalisuutta tunnu; lause on tulkittavissa suunnilleen: Niin, tähän olette tehneet kellarinkin.

Samaan tapaan voidaan adessiivia käyttää myös henkilönnimistä tai muista henkilöä tarkoittavista sanoista. Aivan luontevilta kuulostaisivat sellaiset lauseet

⁴ *Me* ja *te* -pronominien ulkopaikallissijojen käyttöön maasta, maan oloista puhuttaessa (vrt. NS s.v. I. 2. b) ei tässä tarkemmin puututa. Se lienee suomessa vieraita kieliä mukailevaa kirjallisperäistä ilmaisuvälineistöä. Pajusalu tosin lausuu, että viron *meil* 'meie pool, meie kandis' (merkitys siis poikkeaa jonkin verran suomessa tavattavasta) esiintyy kaikissa murteissa ja että ilmaisutapa on tuttu useimmissa muissakin ims. kielissä (mp. 249).

⁵ Beckerin Finsk grammatik sitä vastoin sisältää kaksi »aktiivispredikaattista» esimerkkiä: *Meillä* kynnetään peltoa. *Heillä* puitiin rihtä (s. 216).

kuin *Miittisellä* leikataan jo ruista, *Sepällä* on heinä tehty; vrt.: Se pastor jo alott aikasee, nii onha *sill* jo heinä teht (Sirelius, mt. 86).⁶ Samantapainen on Pajusalun (mp. 248) mainitsema vepsän esimerkki: a kazak radab ede_{es}nes *papil*. — Tähän yhteyteen voinee liittää myös seuraavan tapauksen: *Tahvolla* soi kello. Mitähän se näin aikaisin? (Veikko Rissanen, Yli kankaan ja kosteikon 80).

III

Kysymys I kohdassa esitellyn adessiivinkäytön alkuperästä on vielä käsittelemättä. Ne harvinaiseshkoihin murteista tuttuihin ilmaisutapoihin liittyvät (tai niitä näennäisesti muistuttavat) kirjakielen adessiivi-ilmaukset, joita on kosketeltu kohdassa II, eivät tunnu niin kiinteästi niveltävän I kohdan tapauksiin, että voisi katsoa niiden pohjalta johduttua käsittelemääni nykyisen kirjasuomen laveaan adessiivin viljelyyn. Paljon ilmeisempää on, että takana on vieras vaikutus: eräiden indoeurooppalaisissa kielissä käytettyjen prepositioilmausten »kääntäminen» niitä yleensä parhaiten vastaavalla adessiivikaasuksella. Lähinnä tulevat kysymykseen arvatenkin ruotsin *hos*, saksan *bei*, englannin *on* ja ranskan *chez*, joita yleisesti käytetään paitsi paikallisessa merkityksessä 'luona, lähellä, -lla' myös yhteyksissä, jotka vastaavat ryhmän I adessiivitapauksia.⁷ Kiintoisaa on, ettei suuristakaan sanakirjoista tosin hevillä löydä sellaisia esimerkkejä, jotka kuvastaisivat esim. nykyaikaisessa luonnontieteellisessä tai lääketieteellisessä kirjallisuudessa tavallista kyseisten prepositioiden viljelyä. Jääköön arvailmatta, johtuuko tämä enemmän käytännön nuoruudesta kuin asianomaisten intressipiirien vieraudesta leksikografeille. Joka tapauksessa on selvää, että em. prepositioiden viljely indoeurooppalaisella taholla meikäläiselle adessiivin käytölle esikuvaksi katsottavalla tavalla on nykyään varsin yleistä. Tässä riittänee kuitenkin, kun viittaa asian havainnollistamiseksi muutamain esimerkein ruotsin kielen vastaavaan *hos*-preposition käyttelyyn: [Apurahoja on myönnetty niille ja niille] för kvantitativa och kvalitativa studier av salivsekretionens hos patienter med spottkörteltumörer; — — för forskning rörande bestrålningens inverkan på erythrocyternas livslängd hos den neoplastiska organismen; — — för undersökning av i kroppen förekommande vitamin B₁₂form hos normalfall (Sydsvenska Dagbladet Snällposten 7. 11. 1963).

On kuitenkin mahdollista, että kyseinen adessiivin käytön laventuminen on jossakin määrin saattanut nojautua tietynlaiseen omistusta ilmaisevan adessiivin väljentymiseen, josta siitäkään kielioppimme eivät näy mitään mainitsevan. Tarkoitän lähinnä sellaisia lauseita, joihin sisältyy »omistettua» käsitettä luonnehtiva adjek-

⁶ Tämäntapaisissa lauseissa käytetään kansankielessä kuitenkin yleisesti genetiivikonstruktiota: *Meidän niitetään ohraa* jne. Ks. Ojajärvi, *Vir.* 1950 s. 147— ja siellä mainittua kirjallisuutta.

⁷ Kirjailijan tuotannosta puhuttaessa sanotaan saksaksi paitsi *bei Schiller* myös *im Schiller* ja englanniksi *in Chaucer*, käyttäen siis prepositiota, joka useimmiten suomentuu inessiivillä. Tällaisissa tapauksissa ei suomessa kuitenkaan viljellä inessiiviä; se tuntuisi ohjaavan huomion liian kiinteästi kirjoittajan persoonaan.

tiivipredikatiivi. Kaarlo Niemisen tutkimuksessa Juhani Aho sanataiteilijana s. 242 sattuu olemaan muutamia tällaisia Ahon teoksista poimittuja esimerkkejä: *Sillä* olivat olkapäät niin voimakkaat. Mimmoiset ovatkaan *minulla* lapset ja mimmoiset *hänellä*. — — oikeat olivat usein *ukolla* tuumat. — Muita esimerkkejä: Ja uskonnolliset tunteet ovat arat, etenkin *sellaisilla henkilöillä*, joiden — — (E. A. Tunkelo, Vir. 1910 s. 99). *Runoilijalla* [Larin Kyöstillä] on ilmeisesti »visuaalinen» mielikuivutus kehittynyt, samassa merkityksessä kuin esim. *Eino Leinolla* »auditiivinen» ja musiikillinen (V. Tarkiainen, Suom. kirj. hist. 270). Kirjoviroosia *sairastavilla perumyksilöillä* ovat lehdet vaalealaikkuisia (US 28. 7. 1960). *Hänellä* on toinen silmä sokea (Tuomikoski—Slöör, Engl.-suom. sanakirja² s.v. *in* 2, käännöksenä lauseelle »he is blind in one eye»). Käpälä taivutetaan taaksepäin, ja jos nivelessä tuntuu terävä rustoutuma, on jänis nuori. *Vanhalla otuksella* rustoutuma on jo luutunut (US 6. 10. 1962). Mutta ehkä *sillä* oli miehenhalu liian kova . . . jos se ei sille mahtanut mitään, sanovat että se on *toisilla* semmoinen . . . (Veikko Rissanen, Yli kankaan ja kosteikon 145). Nuo [silmäkulmien] täplät olivat aina kiinnostaneet, *kevätlinnuilla* ne olivat hehkuvat ja suuret (ib. 59). *Minulla* oli jo maja valmis, kun lopulta löysin huutajan pesän (A. E. Järvinen, Viimeisellä vedenjakajalla 114). Kädet olivat *tyttöilläkin* suuret, punaiset ja turvonneet (Veijo Meri, Irralliset 31).

Tällaiset tapaukset eivät kansankielessä näy olevan kovin yleisiä. Seuraavanlaisia esimerkkejä voidaan kuitenkin mainita: *Sill* o se yks poika siitt hönttö (Sirelius, mt. 86). *sīt* kum *minulla* ol nī selevä se ajuj juoksu sätte että — — (Jor, Kettunen, SM I 166). *miul* on süvän heikko (Jaak, Heikki Leskinen, Luoteis-Laatokan murteiden äännehist. I 284). äete *minulla* ol vīsas (Kuhmoi, Kettunen mt. 241). *sill* ol entinev vaemo hüvim paha külemma, *sill* ol külemma entinev vaemo hüvim paha (samoin, 242).

Pajusalu esittää (mp. 255) eteläviirosta lauseen: *laṁbal* oli pörn aige. Suomessa on vastaavanlaisessa lauseessa normaalisti essiivimuotoinen predikatiiviadverbiaali; vrt. esim.: *Sillä* ol silmä kippeenä (Latvala, Lauseop. muistiinpanoja Pohjois-Savon murteesta 18). Mainitulle viron esimerkille löytyy paralleeleja muistakin ims. kielistä — esim. aunuksesta: *jallad om minua* tervehet (Leskinen, KKN II 42); vepsästä: *Sikš nūgüde, katskat, feboil händad pitkad* (Setälä—Kala, SUST 100 s. 277); *metskanā* liha must (Kettunen, SUST 86 s. 506) —, mutta on tuskin aihetta puhua yhteisestä kantasuomalaisesta perinnöstä. Eri tahoilla on voitu helposti johtua ilmaustyyppistä *Miehellä on kipeä selkä, Ketulla on pitkä häntä* tyyppiin *Miehellä on selkä kipeä, Ketulla on häntä pitkä*. Jälkimmäisten tapaiset ilmaukset tulevat varsin lähelle senkaltaisia lauseita kuin *Miehillä on mahahaava yleisempi kuin naisilla, Upseereilla harjoitusaika on 2,5 viikkoa*. On kuitenkin ilmeistä, ettei tämäntyyppisten ilmausten nykyinen yleisyys olennaisesti perustu edellisen, suhteellisen harvinaisen lausetyypin olemassaoloon. Mutta tyyppin *Miehellä on selkä kipeä* tuttuuden ansiosta niveltyvät uutta käytäntöä edustavat adessiivitapaukset suomen kielen ilmaisujärjestelmään luontevammin, kuin jos nojaututtaisiin pelkästään vieraisiin esikuviin.

Lähellä adjektiivipredikatiivisia tapauksia ovat seuraavat: se pää oli *sillä epäjumalala* kivistä (Cannelin, mt. 86). *Hänellä* ei ole pää paperista (vrt. NS *paperi*).

— Sellaiset edellä käsitellyn tyyppin kaltaiset lauseet, joissa predikatiivina on substantiivi, ovat harvinaisia. Aino Kallakselta peräisin oleva poiminto: Isä oli *hänellä* kalastaja Treiali-Jaan (VT II [Helsinki 1938] 79), myötäilee aihepiirinsä mukaan virolaista sanomisen tapaa. Aidompi on seuraava tapaus: — — matkintäpöynnissä ja sen yhteydessä kehittyneessä kesäisessä hiivintäpöynnissä harppuuni kuitenkin myöhemmin tappovälineenä korvattiin pyssyllä, mutta vielä 1500-luvulla — Olaus Magnuksen kuvauksen mukaan — ja varmaan paljon myöhemminkin se oli *matkijallakin* yksinomainen kiinniotto- ja tappoase (Kustaa Viikuna, Varsinaissuomalaisen kansanom. taloudesta 22—). Uudesta kaunokirjallisuudesta olen huomannut pari esiintymää: Se oli ollut *heillä* yhteinen salaisuus (A. E. Järvinen, mt. 78). Se oli *meillä* jutun aihe (Paavo Rintala, Sissiluutnantti 154). — Kansankielestä on tiedossani vain seuraava esimerkki: teä on neljäis orit *miulla* jo (Pari, Heikki Leskinen, mt. 275).

On siis loppujen lopuksikin todettava, ettei I kohdassa esitelty, eritoten kirjasuomelle ominainen adessiivin viljely voi olennaisesti pohjautua kansankieleen. Ne murteissa esiintyvät ilmiöt, jotka osoittavat pyrkimystä väljentää adessiivin syntaktista käyttöä, ovat sittenkin melko vähäpätöisiä. Toinen asia on tietenkin kysymys siitä, miten puheena oleviin vieraslähtöisiin ilmaisutapoihin on äidinkieleemme huollon kannalta suhtauduttava. Käsitteeni mukaan I kohdan kolmen ensimmäisen ryhmän esimerkkien edustama adessiivin viljely on levinnyt siinä määrin yleiseksi, että sen kategorinen vastustaminen olisi paitsi turhaa myös jokseenkin mahdotonta, semminkin kun viettymys — ja osittain tarvekin — ilmaista asioita tähän tapaan käsitteellisesti tuntuu jatkuvasti kasvavan eikä toisekseen olisi esitettävissä tilalle mitään joka paikkaan käypää aidompaa ilmaisutapaa. Monet tällaisen adessiiviviljelyn sisältävät lauseet ovat kuitenkin tyylillisesti kankeita, paperinmakuisia ja tarkoituksettoman abstrakteja, niin että sikäli on kyllä aihetta muistuttaa luontevampien ja havainnollisempien ilmaisumahdollisuuksien olemassaolosta.

Mainittakoon muutamia esimerkkejä siitä, miten kyseisiä tapauksia voidaan muuntaa sujuvampaan asuun:

(1 a) Jo puolivuotiaalla lapsella [puolivuotiaassa lapsessa] saattaa ilmetä verenvähyyttä eli anemiamia. Syysrypsillä [syysrypsissä] esiintynyt runsaasti rapsikuoriaisia. — (b) Tokseemisella äidillä [tokseemisen äidin, tokseemiselta äidiltä] suonen tiheys kiihtyy saunassa paljon vähemmän kuin normaaliraskailta [normaaliraskaiden, -raskailta]. Jalat eivät edes koulunuorisolla [edes koulunuorison jalat eivät] pysy kunnossa. — (c) Peittaus on kohottanut itävyyttä erityisesti syysviljoilla [erityisesti syysviljojen itävyyttä]. Mikäli myös ihmisellä [ihmisen] hammaskarieksen aiheuttaa yksi ainoa mikrobikanta —.

(2 a) Upseeriylöppiläistä 85 % kannatti vastarintaan ryhtymistä, kun vastaava prosenttiluku aliupseeri- ja miehistöylioppiläillä oli vain 50 % [, aliupseeri- ja miehistöylioppiläistä vain 50 %]. Kailan mukaan murha näyttää olevan yleisempi 21—22-vuotiailla kuin muilla [näyttävät 21—22-vuotiaat syyllistyvän useammin murhaan kuin muut]. Kuivilla hedelmillä vero on vain 6—13 % [kuivista hedelmistä veroa peritään vain 6—13 %]. Erikaisen yleinen hihnamadon toukka on lahnalla

[erikoisen usein hihnamadon toukkia on lahnoissa]. Kottaraisten lukumäärä on vähäinen, kuten uuttukyyhkyilläkin [kottaraisia on vähän, kuten uuttukyyhkyjäkin]. — (b) Valkuaisainepitoisuus vaihtelee eri kalalajeillamme 14—22 %:n välillä [valkuaisainetta on eri kalalajeissamme 14—22 %]. Muutamilla liitoilla muodostivat suuret kansainväliset kilpailut huomattavan tulolähteen [muutamit liitot saivat suurista kansainvälisistä kilpailuista huomattavan osan tuloistaan]. — (c) Jos otetaan huomioon arkipyhäkorvaukset, saadaan ansiotason nousuksi miehillä [miesten ansiotason nousuksi] 8,8 % ja naisilla [naisten] 8,1 %. Myrkytysten lukumäärä lapsilla osoittaa jatkuvasti nousua [lapsia sairastuu myrkytyksiin yhä useammin].

Ilmaustyyppejä *Sana tavataan Kivellä* (3 a) ja *Tapa esiintyy vatjalaisilla* (3 b) viljelevät kutakuinkin yleisesti vaateliaimmatkin kielenkäyttäjät. Jonkin verran paperikielisyys sävyä edelliseen tyyppiin toisten korvissa kuitenkin saattaa sisältyä. Niinpä eräät sanakirjantekijät ovat pidättyneet vastaavien prepositioilmausten suomentamisesta adessiivilla tai osoittaneet arkiluaan esittämällä adessiivikäännöksen lisäksi vapaamman vaihtoehdon: *chez un auteur* kirjailijan teoksissa (Hagfors, Ransk.-suom. sanak.³); *you will find this word in Chaucer* tämän sanan tapaa Chaucerilla, Chaucerin teoksissa (Tuomikoski—Slöör, Engl.-suom. sanak.²); *ordet påträffas hos Topelius* sana tavataan Topeliuksella; Topelius käyttää sanaa (Cannelin, Ruots.-suom. sanak.⁷). Lienee oireellista, että uusimmassa, Hirvensalon ja Hedlundin toimittamassa ruotsalais-suomalaisessa leksikossa käännetään vaihtoehtoista suomenosta mainitsematta: *det är ett hos Kivi vanligt uttryck* se on Kivellä tavallinen sanontatapa.⁸

Joskus näkee käytettävän inessiiviä samantapaisissa yhteyksissä kuin ryhmän I 2 tai 4 adessiivia. Tästäkin voi päätellä, että mainitunlainen adessiivi nykyisestä yleisyydestään huolimatta sentään usein tajutaan oudoksi ja ettei sen käyttö suinkaan ole vakiintunutta. Esimerkkejä:

Varsinaisissa pankkiosakkeissa on kysyntä ollut suuri ja hinta tarjonnan lisääntymisestä huolimatta vakaa ja verraten korkea (US 2. 4. 1961). *Pinotavarassa* [hakkuumäärän] lisäys odotettua pienempi (ots. US 29. 6. 1962). *Vakavammassa rikoksissa* — — on kasvun vauhti tosin hidastunut, mutta kuitenkin jatkunut (US 20. 7. 1962). — — pinotavaran kohdalla lisäys edelliseen kauteen verrattuna oli melkoista vaatimattomampi: *kuusipaperipuussa* ja *haloissa* noin 12 ja mäntypaperipuun kohdalla vajaat 20 prosenttia (US 14. 7. 1960). *Tavallisessa III luokan oluessa* oli nousua 14 pros. ja *A-oluessa* 20,4 pros. eli siis *oluessa* yhteensä nousua 15,6 pros. (Savon Sanomat 22. 7. 1962). *Televisiomalleissa*, joita maahan tuodaan vain pieninä sarjoina, saattaa huolto olla puutteellisesti järjestetty ja varaosien saanti turvaamatta (US 18. 9. 1960).

⁸ Sentyypisiä prepositioilmauksia kuin *bei* (tai *im*) Schiller, in Chaucer, hos Topelius käytetään muuten laajimpienkin leksikkojen tietämän mukaan vain sanallisista esityksistä, ei esim. säveltäjän tai taidemaalarin tuotteista, kuten joskus adessiivia nykysuomessa. Prof. Gösta Holmin yst. ilmoituksen mukaan voidaan ruotsissa kuitenkin sanoa paitsi *hos Topelius* myös esim. *hos Mozart* tai *hos Rembrand*. Samantapaiset lienevät todellisuudessa suhteet muissakin länsimaisissa kielissä. — Sellainen ääritapaus kuin »Maggy Rouffilla näkyy pusero pari senttiä jakun helman alta» johtaa lukijan ainakin yhtä helposti ajattelemaan asianomaisen yllä olevia pukineita kuin hänen suunnittelutyönsä tuloksia.

Whippet-nartuissa jouduin tuomariurani vaikeimman tehtävän eteen (US 28. 6. 1962). *Voimaperissa* ei nyt tuotannon rajoituksia (ots. US 27. 2. 1962). — Sangen kiintoisa on seuraava esimerkki: Masmalo, nautaeläinten kaulan alapuolella tavattava kaksoispoimu. *Vuoristoroduissa* hyvin kehittynyt, *maitoroduissa* sitä ei ole lainkaan (Otavan Iso Tietosanak. 5 p. 140). Adessiivin kaihtamiseen ei tässä olisi ollut mitään syytä; normaali kielitaju vaatisi juuri tätä sijaa. Kenties tietosanakirjan artikkelin takana on muunkielinen teksti, johon sisältyvää prepositioilmausta ei ole »rohjettu» kääntää usein heikkotyyliisesti käytetyllä adessiivilla. Huvittavan samankaltaisesti on inessiiviä käytetty myös NS:n *masmalo*-artikkelin esimerkissä: Masmalo, joka sonneilla on kehittyneempi kuin lehmillä, ulottuu *erässä roduissa* alaleuasta rintaan saakka.

Inessiivi kuulostaa kyseiseen tapaan käytettynä peräti omituiselta; adessiivi karah-taisi sittenkin vähemmän korvaan. Useimmat edellisistä virkkeistä vaatisivat kuitenkin perusteellista uudelleenmuotoilua.

Quelques observations sur l'emploi du cas adessif

par PAAVO PULKKINEN

Le cas adessif est employé en finnois dans des fonctions qui n'ont presque pas été notées jusqu'ici dans les grammaires descriptives de la langue. Ce cas est en partie employé par ex. dans la presse avec beaucoup d'imprécision, de sorte qu'il est opportun d'examiner la question aussi du point de vue de la grammaire normative.

I. Dans la langue littéraire surtout, on trouve le mode d'emploi suivant du cas adessif.

1. a) Le cas adessif indique un être vivant, une espèce ou un groupe d'êtres vivants, qui a une maladie, un défaut, une particularité, etc. Ex.: *Ruumillista työtä tekevillä keski-ikäisillä miehillä esiintyy vähemmän sepelvaltimosairauksia kuin istumatyötä tekevillä. Tavallisista teuraseläimistä vain sioilla tavataan trikiinejä.* ('Les travailleurs corporels de sexe masculin et d'âge moyen ont moins de défauts coronaires que les travailleurs intellectuels'; 'Parmi les animaux de boucherie communs, on ne trouve de trichines que chez les porcs'). — b) Le cas adessif indique un être vivant (quelquefois une espèce ou un groupe d'êtres vivants) dont la structure psychophysique est soumise à une manifestation quelconque, subit des sensations, a une partie placée d'une manière déterminée, se trouve dans un état particulier, est déterminée par quelque chose, etc. Ex.: *Tokseemisella äidillä suonien tiheys kiihtyy saunassa paljon vähemmän kuin nor-*

maaliraskailla. Rinolofideilla korvat liikkuvat toisistaan riippumatta. ('Chez les femmes enceintes atteintes de toxémie, le poulx s'accélère beaucoup moins dans le sauna que chez les femmes dont la grossesse est normale'; 'Chez les chauves-souris rhinolophes, les oreilles se meuvent indépendamment l'une de l'autre'). — c) Le cas adessif indique un être, une espèce ou un groupe d'êtres ou d'objets dans la constitution duquel on produit ou il se produit une modification, une réaction, etc. Ex.: *Peittaus on kohottanut itävyyttä erityisesti syysviljoilla sekä kevätvehnällä* ('Le pouvoir germinatif a été augmenté par la pulvérisation surtout dans les céréales d'automne et le blé blé de printemps').

2. Le cas adessif indique un groupe, une espèce (plus rarement un individu) sur lequel on donne des informations, souvent relatives à la quantité. Ex.: *Kailan mukaan murha näyttää olevan yleisempi 21—22-vuotiailla kuin muilla. Myrkytysten lukumäärä lapsilla osoittaa jatkuvaa kasvua.* ('Selon Kaila, les assassinats semblent être plus fréquents parmi les personnes de 21—22 ans que les autres'; 'On constate un nombre croissant d'empoisonnements chez les enfants'). Dans de nombreux cas appartenant à ce groupe, il s'agit également d'êtres vivants, mais on ne fait pas de constatations sur un fait affectant leur substance vitale (comme dans le groupe 1), l'énoncé se limitant à un état de choses abstrait.

3. a) Le cas adessif indique, lors d'un nom de personne (ou d'un mot indiquant une personne), la présence (l'évolution, etc.) d'une particularité de langage ou de style, d'un motif déterminé, etc., dans les écrits de cette personne, dans les œuvres d'un artiste, etc. Ex.: *Jännekselläkin esiintyy tällainen loppuheito yhden kerran vanhassa runomitassa. Ainakin Sieväsellä on sisällystä riittämin.* ('Jännes a aussi une fois une élision finale de ce type dans l'ancien mètre poétique'; 'Le peintre Sievänen a en tout cas suffisamment de contenu'). — b) Le cas adessif indique la présence (l'évolution, etc.) d'une coutume, d'un détail relatif à une tradition, etc., chez un peuple, une tribu, etc. Ex.: *Jokilappalaisillaakin esiintyy joikuja vähemmän kuin tunturilaisilla* ('Parmi les Lapons habitant sur les rivières, on trouve aussi moins de mélodies que parmi ceux habitant dans les montagnes').

4. Très souvent, le cas adessif indique, approximativement et sans précision, à propos de quoi, sur quoi ou par rapport à quoi un fait est communiqué. L'auteur considère que cet usage du cas adessif n'est pas recommandable du point de vue de la clarté du discours, et propose, avec les exemples qu'il donne, une forme qu'il considère meilleure.

II. Certains emplois assez rares du cas adessif ne sont pas caractéristiques tant à la langue littéraire qu'aux patois et à la langue écrite influencée par ceux-ci.

1. C'est surtout dans les patois de la Finlande septentrionale que l'on emploie le cas adessif à la place de l'ablatif. On trouve aussi dans les ouvrages des écrivains du Nord du pays des phrases comme *Aapolla oli pulpahtaa heti itku* ('Teuvo Pakkala; 'Aapo faillit tout de suite se mettre à pleurer', litt. 'Les pleurs faillirent tout de suite éclater chez Aapo'). — On trouve un emploi correspondant de l'adessif aussi dans les autres langues finnoises de la Baltique, mais les cas relevés dans le finnois ne sauraient toutefois guère se rattacher à ceux-ci pour ce qui est de leur origine.

2. On trouve aussi dans une certaine mesure le cas adessif employé à la place du cas allatif, surtout dans les patois du Nord de la Finlande. Ex.: *Ja niin oli tullu kova tappelu emänällä ja piiala* ('Et alors il y avait eu une grande querelle entre la patronne et la servante').

3. Certains cas, où l'on trouve le cas adessif à la place du génitif, faisant fonction de datif, que l'on s'attendrait à trouver, sont sans doute dus à une espèce de contamination.

4. Dans certains cas, le cas adessif peut avoir le même type de signification que dans l'expression *minulla on* 'j'ai' avec d'autres verbes encore que *olla* 'être'. Ex.: *Hänellä vielä isä elää* ('Son père vit encore', litt. 'A lui le

père vit encore'). *Kyllä hänellä juttua piisaa* ('Il a toujours des histoires à raconter', litt. 'Chez lui, les histoires ne finissent certes pas').

5. L'emploi du cas adessif lorsque l'on parle d'une famille ou d'une demeure (*Kävitkö eilen Kalisella, Tyttö palvelee meillä*, 'Estu allé hier chez les Kalinen', 'La jeune fille travaille chez nous') est en réalité plus répandu que les grammairres actuelles ne l'admettent. Outre les expressions nettement locales comme celles ci-dessus, on l'utilise aussi dans des expressions où l'idée de lieu est moins apparente, et le verbe exprime plus distinctement une activité. Ex.: *Meillä o otaakii jo niitetty. Miettisellä leikataan ruista.* ('Chez nous, on a déjà coupé l'orge'; 'Chez les Miettinen, on coupe le seigle').

III. Selon l'auteur, on ne peut expliquer les emplois du cas adessif présentés sous I, qui sont importants du point de vue de la langue littéraire de nos jours, comme des extensions des divers emplois de ce cas que l'on trouve dans la langue populaire. Il s'agit nettement d'une influence étrangère: certaines constructions prépositionnelles apparaissant dans des langues indo-européennes (en premier lieu le suédois *hos*, l'allemand *bei*, l'anglais *on*, le français *chez*, et, en partie, aussi l'allemand et l'anglais *in*: cf. l'all. *im Schiller* 'chez Schiller, dans les ouvrages de S.') ont été pour ainsi dire traduites par le cas adessif, qui leur correspond en général le mieux. L'assimilation de ces emplois du cas adessif au système linguistique du finnois a sans doute été rendu plus facile par le fait qu'il existe des types d'expressions contenant un adessif possessif auquel s'ajoute encore un adjectif attribut; ex.: *Miehellä on selkä kipeä* (litt. 'L'homme a le dos malade'). Ce type de phrase n'est pas éloigné de celles comme *Miehillä on mahahaava yleisempi kuin naisilla, Upseerille harjoitus aika on 2,5 viikkoa* ('L'ulcère gastrique est plus généralisé chez les hommes que chez les femmes', 'Pour les officiers, le temps d'instruction est de 2,5 semaines').

Selon l'auteur, il n'y a pas lieu de s'opposer à un usage du cas adessif conforme à des modèles étrangers, pas catégoriquement du moins, sinon dans le cas où l'on emploie cette construction comme dans le groupe I 4. Cet usage semble toutefois souvent artificiel et peu élégant, de sorte qu'il y a lieu d'y veiller du point de vue de la stylistique, ce qui est d'ailleurs bien démontré par une série d'exemples donnés par l'auteur, avec les rectifications proposées par lui.

Cet usage du cas adessif ne s'est pas encore établi fermement en pratique, ce qui fait que l'on a quelquefois recours, au lieu de lui (dans les cas présentés sous I 2 ou 4) au cas inessif, ceci toutefois sans que ce dernier se prête non plus bien à la construction.